

УДК 37.374.32

Освітній менеджмент у багатoproфільних закладах позашкільної освіти у світлі теорії соціальних систем

Мосякова Ірина Юліївна

кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник освіти

України

докторант кафедри

дошкільної

освіти і соціальної роботи

Мелітопольський державний
педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького

e-mail: mosyakova@ukr.net

Анотація. У роботі презентовано питання зведення освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти на ґрунті теорії соціальних систем. Автор висвітлює поняття «соціальна система», «соціальний капітал», що надаються у наукових джерелах, представляє погляди зарубіжних і українських вчених на розвиток процесів управління позашкільною освітою. Автор наводить дані соціологічних досліджень, що спрямовані на вимірювання індивідуального і суспільного благополуччя, доводить взаємозв'язок якісних освітніх послуг позашкільної освіти із добробутом і благополуччям вихованців. Чинне місце у статті відведено принципу запровадження позитивізму в позашкільній освіті, висвітлено роль педагогів багатoproфільних закладів позашкільної освіти, які власним прикладом має виховувати українську молодь.

Ключові слова: освітній менеджмент, культура автономізації, управління соціальними системами.

Процеси управління багатoproфільними закладами позашкільної освіти України на сьогодні, в умовах розвитку культури автономізації, оновлюються, адже кожний керівник намагається відшукати ті напрями, які б розвинули систему надання якісних освітніх послуг. Одним із напрямів

вдосконалення освітнього менеджменту є налагодження наукового супроводу прийняття управлінських рішень, вдосконалення системи управління колективом творчих педагогів, враховуючи соціальні, економічні, психологічні аспекти тощо. Це змушує більш детально вивчати питання, що пов'язані із основними положеннями управління багатoproфільними закладами позашкільної освіти, визначенням організаційних умов для їх імплементації у практику освітнього менеджменту.

Вважаємо, що чітка, налагоджена система управління системою позашкільної освіти має великий вплив на соціальний ландшафт і на сталий розвиток всієї країни. У цьому плані наголосимо на впливовій ролі багатoproфільних закладів позашкільної освіти на повсякденне практичне життя суспільства. Такі заклади існують у кожній області нашої країни, але кожний із них має свої унікальні риси. Основна функція у таких закладах зводиться до розбудови громадянського суспільства, переданням молоді набутих культурних цінностей, норм поведінки. Також багатoproфільні заклади позашкільної освіти удосконалюють різні навички вихованців, що пов'язані із існуючими профілями – художньо-естетичний, спортивний, науково-технічний, національно-патріотичний та інші. Такі складні завдання ставлять перед педагогами, яким, у свою чергу, мають бути створено при сприянні освітнього менеджменту сприятливі умови творчої праці. На нашу думку, існуючі теоретичні положення і кращі практики освітнього менеджменту необхідно вивчати, аналізувати та, відповідно, систематизувати і впроваджувати у процес управління.

Із цього приводу наголосимо на Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 роки, де вказується на необхідності «гармонізації законодавства та управлінських практик у сфері формування громадянської позиції із законодавством та кращими практиками держав Європейського Союзу та держав – членів НАТО, зберігаючи в основі національні цінності і традиції» [1]. Отже, колектив закладів позашкільної освіти має бути зорієнтованим на

питання, що пов'язані із організацією процесу підготовки соціально активних особистостей, які шанують національні цінності і традиції. При цьому керівники таких закладів мають ретельно вивчати і враховувати у власній діяльності кращі управлінські практики держав Європейського Союзу та держав – членів НАТО і, відповідно до існуючих моделей управління, розбудовувати якісну систему освітнього менеджменту.

Ми вважаємо, що багатопрофільні заклади позашкільної освіти можна характеризувати у світлі соціальних систем, в яких має бути налагоджена чітка координація взаємодії у колективах.

Питання, що пов'язані із існуванням соціальних систем і управління ними розкриваються у роботах таких вчених, як Д. Едвардс, Т. Парсонс, В. Соловйов та ін. Враховуючи існуючу класифікацію наукових шкіл в управлінні (школа наукового управління, школа людських взаємин, емпірична школа, школа соціальних систем та ін.) , вкажімо на складність об'єкта дослідження – освітній менеджмент у багатопрофільних закладах позашкільної освіти, – що поєднується із слабкістю існуючого понятійно-категоріального апарата, некоректністю та помилковістю вихідних даних тощо. Це призводить до зведення хибних теорій, яка може спричинити багато труднощів у роботі керівників. Як слушно вказує В.Соловйов, будь-яка теорія має відрізнятися строгим понятійно-категоріальним апаратом, саме який «забезпечує наукову обґрунтованість та логіку побудова не тільки її, але і суміжних із нею нейтральних знань» [2, с. 5].

Вкажімо на те, що у практиці роботи позашкільних закладів освіти ми схиляємося до системотехнічного підходу в управлінні та враховуємо теорію гуманістичних організацій. Підкреслимо значення соціальної системи, що було надано Т.Парсонсом: «соціальна система - це здатність організації елементів дії з точки зору стійкості впорядкованого зміни моделей взаємодії багатьох людей індивідуальних акторів» [3, с. 96].

Зазначимо, що педагоги, які працюють у системі позашкільної освіти, мають як формальні, так і неформальні стосунки. Саме тут криється

необхідність зведення освітнього менеджменту багатoproфільного закладу позашкільної освіти відповідно принципів положень теорії соціальних систем. Дана теорія безпосередньо орієнтована на розвиток людини у суспільстві, яка взаємодіє із різноманітними організаціями та безпосередньо із представниками влади, що об'єднується на сьогодні у територіальних громадах. Висвітлення подібних ідей зустрічаємо у працях зарубіжних вчених. Так, у роботі «Зміщення точки зору на управління освітою на базі громади: від теорії систем до соціального капіталу та розширення можливостей громади» Д. Brent Едвардс наголошує на необхідності врахування у процесі управління закладом освіти тих позицій, якими опікуються громади та тих можливостей, які мають громади. Автор висвітлює поняття «соціальний капітал» і наголошує на тому, що він є одним із суттєвих аспектів відходу керівників від суто технічних управлінських підходів [4].

Погоджуючись із цими думками, ми також вважаємо, що поняття соціального капіталу для управління багатoproфільними закладами позашкільної освіти є дуже важливими, адже саме це поняття вказує на якість тих стосунків, які склалися між людьми у громаді. Якщо громада розуміє які необхідні послуги з боку позашкільця, це буде вагомим чинником, що полегшує, із одного боку, питання корекції і вдосконалення освітньої стратегії закладу. Із свого боку, керівник багатoproфільного закладу позашкільної освіти має вивчати нові освітні програми, орієнтуватись на європейські дослідження у сфері додаткової та неформальної освіти, що надасть самому закладу можливість впливати оновленою освітньою стратегією закладу на саму громаду, її відродження та подальший духовний, соціальний, культурний розвиток.

Вкажімо на думку В. Соловйова, який писав про те, що для організацій духовного виробництва, соціального забезпечення питання організаційного проектування системного управління взагалі ніколи не розглядалися. Подібною є, за його висловом, «картина у відношенні системи управління

територіальних громад як органів влади». Вчений доводить: «За наявної змістовної сторони управління діяльністю, відповідно і структурою соціальних організованих систем територіального типу не знайшло відображення в наукових та методичних розробках. Це обумовлено двомісними обставинами: з однієї сторони, до теперішнього часу немає науково обґрунтованої теорії організації соціальних систем, а з іншого – не існує теорії управління, що відносяться до різних форм організації життєдіяльності суспільства» [5, с. 18].

Враховуючи ці думки, підкреслимо те, що на сьогодні необхідно звести теорію освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти, що враховують не лише її функціональні характеристики, а й нові умови життя людей, які впливають на органи самоврядування. І в такому разі зусилля територіальних громад як представників влади можуть привести до підвищення соціального капіталу громадян, які, у свою чергу, намагаються покращити свій добробут і якість життя в цілому.

Питання добробуту, покращання самопочуття, індивідуального благополуччя є одним із центрів уваги освітньої діяльності. На нашу думку, освіта у багатoproфільних закладах позашкільної освіти має враховувати останні тенденції, що пов'язані із позитивістськими і постпозитивістськими традиціями. Саме тому у теоретичних дослідженнях слід враховувати різноманітні аспекти, що пов'язані із соціологічними дослідженнями, що стосуються вимірювання індивідуального і суспільного благополуччя, діагностик самопочуття громадян, розуміння їх історичного минулого та історії, яку вони творять для сучасників, розвиток комунікацій та їх вплив на людину. Наша думка є суголосною твердженню таких вчених, як Б. Починок, І. Починок: «Після постпозитивізму, – вказують вчені, – у дослідженнях науки вже не можна було оминати проблеми її людиновимірності, комунікативно-організаційні аспекти, історичні та соціокультурні контексти» [6, с. 7].

Враховуючи це положення, зазначимо на необхідність запровадження принципу позитивності в освіті і, відповідно, зведення освітнього менеджменту багатoproфільних закладах позашкільної освіти за даним принципом. Як зазначено у звіті Глобальної ради щастя за 2019 рік, саме позитивна освіта (PosEd) безпосередньо має забезпечити добробут та полегшує самопочуття людини [7].

Назване повною мірою стосується не лише традиційної шкільної освіти, а й освіти позашкільної, адже робота педагогів у закладах позашкільної освіти не завжди є легкою, а інколи навіть вражає певною складністю. Так, педагоги стикаються із такими проблемами, як недостатня соціальна активність вихованців, їх нестійка увага, проблеми поведінки тощо.

Ми вважаємо, що добробут, свобода, здоров'я і відчуття щастя самих педагогів багатoproфільних закладів позашкільної освіти відіграє значну роль у покращанні освітніх послуг для вихованців, адже саме педагоги мають своїм прикладом доводити учнівській молоді, як сприяти добробуту у власних сім'ях та референтних групах, як покращувати власне самопочуття, як бути стійким та впевненим тощо. Наголосимо на тому, що свобода і незалежність, яку педагог має не лише демонструвати, а й насправді відчувати, може мати дотичність до шести вимірів, а саме: особистісна і професійна готовність до роботи із вихованцями в умовах роботи закладів позашкільної освіти; власна відповідальність за вчинки; прийняття своєї унікальності; вміння ставити і досягати особистих цілей; індивідуальне самопочуття; самооцінка особистого щастя. Всі ці виміри при їх індивідуальності, мають глибоке занурення до всього соціального організму закладу позашкільної освіти, який, у свою чергу, впливає на суспільне благополуччя.

Відзначимо, що на сьогодні існують організації, які вивчають питання самопочуття, як людини, так і всього суспільства в Україні. Ці дані є загальними, але у контекст розбудови теорії освітнього менеджменту багатoproфільного закладу позашкільної освіти набувають особливої

значущості. Наведемо останні дані, що були висвітлені соціологічними дослідженнями стосовно самопочуття мешканців України у квітні 2021 року [8]. Так, у звіті Київського міжнародного інституту соціології вказано: «Оцінка суспільного благополуччя населенням України негативна, індекс дорівнює - 32 (його значення може змінюватися від -100 до +100). У порівнянні з 2018 роком ця оцінка дещо зросла. Своїм власним життям українці в середньому набагато більше задоволені, ніж життям країни (індекс вище на 47 пунктів), за останні п'ять років індекс індивідуального благополуччя зріс з -8 до +15 і зараз є найвищим за період спостереження» [8]. Також у звіті існують дані про те, що освіта має вплив на індивідуальне благополуччя, а особисте щастя, у порівнянні із минулими вимірюваннями, складає +43 бали при загальній розбіжності від позицій мінус (-) 100 до плюс (+) 100.

У іншому дослідженні, що було проведено раніше на рік, у квітні 2020 року, вказано на залежність рівня освіти на самовідчуття щастя: «Рівень щастя прямо пропорційний рівню освіти – чим вища освіта, тим вищий рівень щастя. Так, серед людей з неповною середньою освітою, щасливими себе вважають 50% опитаних, серед людей з вищою освітою – 77%. І навпаки – нещасливих більше серед людей з неповною середньою освітою (30%) та найменше серед людей з вищою освітою (12%)» [9].

Чому керівникам багатопрофільних закладах позашкільної освіти важливо бути уважним до запровадження принципу позитивності в освіті? Саме він безпосередньо зводить комунікаційні процеси із педагогами, які є найважливішими у діяльності закладів позашкільної освіти, і саме педагоги мають сприяти досягненню вихованців високого рівня соціальної активності комунікабельності, формувати почуття задоволення від справи, якій віддається багато часу, а в цілому – благополуччя і процвітання.

Не можна не зазначити на тому, що у багатопрофільних закладах позашкільної освіти, як часткових соціальних системах, виникає час від часу випадки стикання педагогів із питаннями, які вони не можуть вирішити. У

поєднанні із адміністративними формальностями, підвищеною відповідальністю за вихованців це може спричинювати втрати професіоналів. Про це потрібно наголошувати представникам територіальних громад, які мають прагнути розвивати молодь для підвищення добробуту у суспільстві.

Можемо вказати на те, що саме педагог у системі позашкільної освіти надає можливість стати вихованцю тим, ким він хоче стати для того, щоб самореалізуватися. Додамо, що висловлювання педагогів, їх ідеї та ситуації, які вони розв'язують безпосередньо із учнями, мають бути спрямовані на досягнення успіху в житті, що потребує додаткової освіти, яка досі не вписувалася у рамки освітніх програм закладів загальної середньої освіти. Вкажімо на те, що насправді отримання повної середньої освіти, а потім – професійної та вищої освіти, – є очікуванням багатьох здобувачів. Але при цьому наголосимо, що особистісне вдосконалення і покращання найрізноманітніших навичок необхідне для досягнення будь якої форми успіху, а не просто для вдосконалення певного набору «твердих навичок» або спеціалізованих компетентностей для здійснення у майбутньому суто професійних функцій.

Багатопрофільні заклади позашкільної освіти є соціальним інститутом, за допомогою якого всі члени нашого суспільства можуть додатково отримати знання і навички, мати уявлення про культурні норми, підвищити рівень соціабельності, критичності мислення тощо. Додамо, що майже у кожній розвиненій країні існують різноманітні заклади, які опікуються розвитком вихованців у різних сферах поза навчанням у звичайній школі. Так, у інтерв'ю з міністром освіти Фінляндії – Крістою Кіру, йдеться про те, що освіта на всіх рівнях має бути безкоштовною і якісною, а у центрі управління системою освіти – має бути свобода і рівність, адже ніхто не знає, ким можуть стати діти – успішними вченими або успішними композиторами: «Незалежно від статі, походження або статусу соціального забезпечення людини, – вказує Кріста Кіру, – кожен повинен мати рівні шанси максимально використати свої навички. Це важливо, оскільки ми залучаємо

потенціал всього людського капіталу у Фінляндії. Навіть якщо у нас немає нафти, мінералів чи будь-яких інших природних ресурсів, ми вважаємо, що людський капітал також є цінним ресурсом» [10].

Звісно, що серед основних чинників, що впливають на позашкільну (або додаткову) освіту, є фінансові механізми і розвинена матеріально-технічна база. Але найважливішим чинником є педагоги і саме тому розвиток кадрового потенціалу у багатoproфільних закладах позашкільної освіти є одним із напрямів, яким опікується керівник. Вбачається чітка закономірність стосовно того, що рівень успішності і процвітання вихованців має залежність від того, наскільки підготовлений педагог до надання якісних послуг у позашкільному закладі освіти, а тільки потім – скільки фінансових і інших матеріальних ресурсів було вкладено на ці послуги. У тих країнах, де на молодь і її потреби у культурному проведенні вільного часу не приділено уваги, існує більше соціальне занепокоєння, вищим рівень злочинності, нижчим рівень здоров'я і добробуту. Ми вважаємо, що це стосується не лише матеріальних питань, адже важливе значення має кількість часу, що приділено кожним учнем саме тому заняттю, яке є для нього цікавим і саме у тій групі, яка його емоційно надихає до успіху, і саме з тим педагогом, який має особливий талант в спільній улюбленій справі.

Отже, завдяки управлінню у закладах позашкільної освіти, що є соціально орієнтованим, спирається на принцип позитивності в освіті, стає можливим набуття таких важливих навичок для життя вихованців, які допомагають взаємодіяти один із одним, покращувати виконання різноманітних завдань повсякдення, розуміти культуру, дізнаватися про особливості місцевих звичаїв, покращувати добробут і благополуччя тощо.

Список літератури:

1. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на

період до 2025 роки» / від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р, Київ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text>

2. Соловьев В.С. Теория социальных систем: монография в 3-х т. Новосибирск, 2005. – Том 1. Теория организации социальных систем. – 480 с.

3. Парсонс Т. О социальных системах / Под ред. В.Ф. Чесноковой и С.А. Белановского. – Москва: Академический Проект, 2002. – 832 с.

4. Edwards, D. Brent. (2019). Shifting the perspective on community-based management of education: From systems theory to social capital and community empowerment. International Journal of Educational Development, Volume 64, 2019, Pages 17-26. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2018.11.004>

5. Соловьев В.С. Теория социальных систем. монография : в 3 т. Новосибирск: СибАГС, 2009. – Том 2. Теория управления социальными системами. – 676 с.

6. Починок Б.В., Починок І.Б. Позитивізм і постпозитивізм. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. – 300 с.

7. The Global Happiness Council (2019). Global happiness policy report 2019. Sustainable Development Solutions Network, New York (2019) https://s3.amazonaws.com/ghwbpr-2019/UAE/GH19_Ch4.pdf

8. Самопочуття мешканців України у квітні 2021 року / Звіт підготовлено Н. Харченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1046&page=1&t=7>. Загл. з екрану.

9. Самооцінка щастя населенням України, квітень 2020 / Прес-реліз підмовлено В. Паніотто. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=944&page=4&t=7>. Загл. з екрану.

10. Gross-Loh, Christine. 2014. «Finnish Education Chief: 'We Created a School System Based on Equality» The Atlantic. Retrieved December 12, 2014. –

[Electronic resource]. – Access mode:

http://www.theatlantic.com/education/archive/2014/03/finnisheducation-chief-we-created-a-school-system-based-on-equality/284427/?single_page=true.